

SJÆLLAND

fra STEVNS KLINT i Ø - sydover til ASNÆS i V

- i cykelhøjde

Frede Lauritsen

Forord:

*Cyklerne er pumpet
kæder, nav og pedaler er smurt.
Cykeltaskerne er pakket
med lappegrej, pumpe, kort,
en stor posefuld forventninger
og hvad vi ellers mener hører til.*

*Vi er klar til årets cykeltur,
der starter fra Ringkjøbing
fredag 25. juni 1999 kl. 18.*

*Kursen peger 120° mod broen,
den bro der fører over til vort
broderfolk - sjællænderne.*

*Velkommen med på turen
Hanne og Frede Lauritsen*

Hjulenes første runde fører **cyklerne** hen til gaflen bag på bilen, for vi hører nemlig til de *magelige* cyklister. Undskyldningen kunne også være, at vi i år jo ikke må *cykle* over broen, hvad vi sidste år havde lejlighed til flere gange.

Forsvarligt bliver cyklerne bundet fast på den låste gaffel. Udenpå hænges vores nye investering, en ekstra nummerplade med blinklys, der for øvrigt er blevet lovbehaftet. Og tænk hvor heldigt nummeret på den nye plade er præcis det samme, som det vi har på bilen. Vi triller ud af indkørslen, blinkende af hjertens lyst, som skulle vi til karneval. Absolut ingen kan overse os.

Et enkelt stop undervejs i **Vissenbjerg** på Fyn hvor vi køber billetter til broen, det skulle spare os for ventetid ved afkørslen, hvad der dog ikke fik nogen praktisk betydning. Vi spenderer en kop kaffe på os selv og yderligere et stykke "*guf*" til den mandlige part, mens vi studerer folkelivet.

Vort bestemmelsessted er **Drøsselbjerg** nord for Korsør, hvor et af vore børn Anita med sin familie John og pigerne Mia og Malene har lejet et sommerhus for ugen. Her er vi kl. 21:30, hvor en særdeles tiltrængt kop kaffe venter os udover familien. Fra huset er der en flot udsigt over Storebælt, med den imponerende bro i baggrunden. Specielt efter mørkets frembrud ser den oplyste bro meget flot og storslået ud.

Til sommerhuset hører et lille anneks, hvor vi har fået lov at installere os. Stedet vil vi bruge som base for udforskning af det sjællandske "*kontinent*."

Lidt **bagtanke** har vi også med familien, de kan nemlig få lov at køre os til yderpunkterne på den "*bette ø*," helst i modvind, så vi derfra kan cykle videre eller hjem i medvind. To dage benyttede vi os af returbillet. Den ene dag hvor regnen styrtede ned stort set hele dagen, blev området omkring Skælskør udforsket. Og det selv om Skælskør praler med at være landets solrigeste by. Den anden dag var i Næstved, hvor vi følte, at hele dagen ville blive brugt i byen og nærmeste omegn.

For overskuelighedens skyld **starter vi fortællingen fra Stevns** på Sjællands østkyst og følger nogenlunde kysten hele vejen sydover og videre sluttende i NV ved Kalundborg. Dog visse steder med små og større afstikkere ind i landet. Historien følger altså ikke den faktiske rækkefølge af vore oplevelser, men det må du og vi så leve med.

På vejen ud til Stevns passerer vi vel nok Danmarks kendteste kæmpehøj nemlig **Elverhøj** med smuk udsigt over Stevns Ådal. Den ligger lige nord for Karise, det er her fregnede Louise bor. Elverhøjs berømmelse skyldes Johan Ludvig Heibergs (1791-1860) skuespil og H.C. Andersens eventyr.

Karise har for øvrigt sit navn efter Karl af Riise. Han var den soldat, der ifølge B.S. Ingemann var med Absalon på togt til Estland i 1219, da **Dannebrog** faldt ned fra Himlen, og det var Riise der "*fangede*" flaget. Så ham skylder vi respekt.

I Store Heddinge er husmandssønnen, maler og skulptør **Niels Larsen Stevns** (1864-27/9 1941) født. Han var uddannet træskærer, elev på Zartmanns skole fra 1888-97. Han mødte Joakim Skovgaard, med hvem han var på flere studierejser til Italien og Frankrig og hjalp

ham med udsmykningen af Viborg Domkirke fra 1895 til 1913. Niels Larsen Stevns malede landskaber, portrætter, men mest historiske - og religiøse motiver, Han er kendt for sit stærke lys og særlig fine akvareller. Niels Larsen Stevns har malet flere altertavler og freskoudsmykninger bl.a. i H.C. Andersen-Museet i Odense, på Hjørring Centralbibliotek og Helligåndshuset i Slagelse.

Stevns Klint, der er 12 km lang, ejer noget af vort lands mest imponerende og flotte natur. Når man går ned fra klinten, der på sit højeste punkt er 41 m over havet, ad de 112 trin til stranden, går man samtidig 65 mio. år tilbage i tiden. Et historisk billede så stort at man ikke fatter det. Du passerer moræneler, limsten, kalk, fiskeler, skrivekridt, sort flint - - - og så står du på stranden.

Stevns Klints Geologi hedder et museum, der ligger tæt ved skrænten, det fortæller om hvordan de forskellige arter af ler, sten, kalk, kridt og flint er dannet, problemet er blot, at museet først lukker op kl. 13, og vi skal i dag cykle helt til Vordingborg, så vi må nøjes med at kigge ind gennem døren.

Flere gange på turen løb vi ind i tilsvarende problemer som her, at den ting vi gerne ville se, endnu ikke var åbnet, og i den modsatte ende oplevede vi også, at det vi kørte efter, var lukket, når vi endelig nåede frem. Det er lidt trist, men kan vel næppe være anderledes.

Højerup gamle Kirke, der i dag ligger helt ude på skrænten, blev bygget omkring 1250, men i stedets brochure står der, at den blev indviet 11. sep. 1358. Det var dog en "gudsjammerlig" tid at vente på en fest. Kirken er delvis bygget af kridtkvadre fra klinten. Kirken har syv stenhoveder, hvad der er typisk for Stevns kirker. Den har fået ry ved sagnet om, at den "hver julenat flytter sig et hanefjed indad i landet." Et hanefjed er en hanes skridtlængde, altså et ganske kort stykke

Trods det er skrænten kommet nærmere, gennem årene har havet undermineret klinten, der hvor de blødere kridtlag ligger. I 1767 var afstanden til klintekanten 16 alen, den blev i 1892 reduceret til, at det inderste punkt var lodret under den østre kirkegårdsmur. Sidste gudstjeneste i Højerup gamle Kirke blev holdt 9. feb. 1910.

Den 16. marts 1928 kl. 5 styrtede en udhængende limstensblok i havet. Den rev kirkens kor og en del af kirkegården med i faldet. På stranden kan stadig ses små rester af kirkens mur. Samme år sikredes skrænten med betonmur og jerndrager, der under jorden går helt vesten for tårnet.

Kirken er i 1933 overtaget af Selskabet Højeruplund, der står for vedligeholdelsen som fredlyst mindesmærke under Nationalmuseets tilsyn. Trods det, der ikke mer holdes gudstjeneste her, er kirken i dag en af Danmarks mest besøgte kirker, - eller måske er det netop derfor.

Fra terrassen, der er bygget 30 m over havet, hvor koret var, er der en storslået udsigt over Fakse Bugt.

I klart vejr kan du se bornholmerbådens afgang fra Rønne, - - - - når man altså har en *fartplan ved hånden.* Undskyld

Hele familien er med, så vi finder tæt på skrænten et bord. Efter en lettere rengøring og fjernelse af **brændenælder** placerer vi vores medbragte madkurv, rugbrødsklemmer, æg, tomat, spegepølse, banan, lidt sødt, saftvand og "o skræk" ingen øl en fæl skuffelse.

Vi beder en lille bordbøn ved det skrøbelige havebord for, at der ikke skal ske det samme som 16. marts 1928.

Tæt ude ved skrænten ligger **“Mindehuset”** et typisk fiskerhus bygget i Højerup omkring 1880. Nu virker huset som museum, hvor der samtidig sælges hjemmesløjde. Huset blev i 1945 flyttet ud til den gamle kirke.

Den nye Højerup Kirke, der delvis blev bygget af frivillige hjælpere, fik sin plads nogle få hundrede meter længere inde i landet. Grunden var skænket af kammerherre Jacob Frederik Scavenius, Gjorslev. Kirken blev indviet 23. feb. 1913. Den har to stenhoveder, og dens kirkeklokke er overført fra den gamle Højerup Kirke.

Langs kysten cykler vi sydpå, her ser vi et flot syn en **hørmark**, der lige nu er en sand pryde for øjet med sin millionskare af flotte små blå blomster.

Stevns Marinemeldestation står der på et militært skilt, en lille flyveplads er der også. Det synes lidt ejendommeligt, for det ser ikke ud som om, der er nogen væsentlig havn. Det militære leder tankerne tilbage i tiden, var der ikke noget med den gamle søhelt Niels Juel og Stevns, eller var det mon Køge Bugt. Hjem til mine tidsbilleder der siger:

1629-1697 **Niels Juel** født i Norge 8. maj. Forældrene var Sophie Sehested og den danske rigsråd Erik Juel, der grundet Tredivårskrigen havde sendt sin kone i sikkerhed i Norge. Niels Juel læste på Sorø Akademi og blev herefter uddannet i den Hollandske Flåde, som den første uddannede danske søofficer. Han blev 1661 gift med den 12 år yngre Margrethe Ulfeldt.

Allerede 1. maj 1676 erobrede han Gotland, hvor befolkningen hilste ham som en befrier. Under den hollandske admiral Cornelis Martin Tromp og Niels Juel som eskadrechef sejrede den dansk-norsk-hollandske flåde over svenskerne i Østersøen den 1. juni 1676. Medens admiral Tromp var i Holland efter forstærkning, angreb svenskerne flåden 1. juni 1677 udfør Møn. Niels Juel viste sine taktiske evner, og den dansk-norske flåde slog svenskerne trods talmæssig underlegen. Svenskerne angreb igen Niels Juels flåde d. 1. juli 1677 mellem Stevns og Falsterbo, ejendommeligt nok kaldes dette slag i historien for *“Slaget i Køge Bugt”*, men faktisk foregik det ved Stevns. Dagen efter dukkede den hollandske flåde op, og igen måtte svenskerne se sig slået. For prisepenge der tilkom Niels Juel for de erobrede svenske skibe, købte han Valdemars Slot på Tåsinge, opført af Christian IV 1639-43.

Årene herefter opkøbte han 155 gårde på Tåsinge. Efter slaget blev Niels Juel udnævnt til general-admiral-løjtnant og i 1678 til flådechef. Niels Juel var en elsket og højt respekteret hædersmand.

Han døde 8. april 1697 i København, bisættelsen fra Holmens Kirke blev den største i kirkens historie, alene ligtalen af digterpræsten Thomas Kingo varede fire stive timer og overværedes af Kong Christian V med familie, Niels Juels familie, adelen, ministre, biskopper, professorer de var der alle og langs ruten folket. En statue af Niels Juel afslørede i 1881 på Holmens Kanal, og minder os om en af landets store sønner, der gjorde Danmark til datidens store sønation. Hans navn lever videre i 23 danske byer, der har hædret søhelten ved at opkalde en gade med hans navn.

Trods tidligere store økonomiske problemer er Valdemars Slot stadig i familiens eje nu i 10. generation ved lensbaron Niels Iuel-Brockdorff og fru Molese. Navnet blev ændret til Iuel, fordi én i familien havde for stor sympati for fjenden sydpå. Af slottets 8500 m² bebor familien kun 3-400 m², resten fungerer som slotsmuseum, der årligt besøges af 55.000 turister. I 1940-erne havde slottet et hushold på 15 personer, i dag (1998) har de én au pair-pige og en rengøringshjælp fire gange om ugen.

Rødvig ligger, hvor Fakse Bugt begynder, en by med knap 1500 mennesker. På havnen har byen sit ret specielle vartegn en flinteovn. Og hvad er det så for en størrelse? Flint fra undergrunden er gennem ovnen blevet omdannet til glasur, der blev solgt til fajancefabrikken "*Alumina*" på Christianshavn, der brugte glasuren til sine kendte produkter. "*Alumina*" blev oprettet i 1863. I 1882 købte "*Alumina*" firmaet "*Den kongelige Porcelainsfabrik*" og fik derefter det lange firmanavn "*Den kongelige Porcelainsfabrik og Fajancefabrikken Alumina.*"

Der findes også et Skibsmotormuseum i byen, som vi dog ikke gav os tid til.

Rødvig må være en noget særegen by, tænk, på en villa stod der med umiskendelige store bogstaver "*Fredebo.*" Egentlig burde vi have smuttet ind her, det kunne måske have givet en øl og en snak, men vi skal nå langt i dag.

På vej mod SV kommer vi til **Lund**. Her holder vi ved en mindelund, der fortæller om byjordens udskiftning 24. maj 1861. De 15 involverede gårde har prentet sit navn på hver sin lille mindesten. Derudover mindes 31. maj 1812, hvor 20 mænd fra Lund tilbageerobrede et skib fra englænderne. For denne indsats modtog de alle Dannebrogskorset.

Et par km vest for Lund ligger **Lille Torøje**, en lille flække på en halv snes huse. Smeden har lukket, Brugsen har lukket, den slags ser vi så tit. Men trods det virker byen charmerende med sine dejlige gamle huse. Seks-otte steder er der små private salgsteder ude ved vejen af havens produkter såsom persille, salat, gulerødder og jordbær. Et enkelt sted står der et bord med brugte effekter transistor, lommelygte og ludo. Den lille detalje gør, at byen ikke virker død men nærmest indbydende, og det trods vi ikke ser en levende sjæl. Den store omsætning er der næppe i boderne, vi har nemlig ludo derhjemme. Vi stopper op ved en lille lund, der byder på flere minder:

"Bent Houe, Lille Torøje, sejlede flygtninge til Sverige. Omkom 28. aug. 1944."

Så verdenskrigen har altså også nået Lille Torøje.

"Byen grundlagt 1767 med syv gårde."

Dette markeres med de syv gårdes navne på syv mindesten.

Og endelig en mindesten der markerer kvindernes valgret i 1915. Altså en lille flække der gør meget for at bevare sine rødder.

Vi er nået frem til **Vemmetofte Herregård**. Den kan føres tilbage til 1300-tallet, har været ejet af skiftende adelsslægter og blev købt af Christian V's Dronning Charlotte Amalie i 1694. Hun testamenterede herregården til sine to ugifte børn Prins Carl og Prinsesse Sophie Hedvig. Efter deres død skulle der oprettes et adeligt jomfrukloster.

Siden er hovedbygningen ombygget flere gange sidst i 1976, hvor der blev indrettet 20 lejligheder, der ikke kun udlejes til enlige kvinder og mænd, men også til par og det uden persons anseelse.

Vemmetofte Gods og Kloster ejer 2200 ha, heraf er de 1400 ha skov og 800 ha landbrugsjord, der er bortforpagtet.

I hovedbygningen findes Vemmetofte Sogns Kirke, der er fra 1715 og stadig bruges.

I stedets dyrehave findes kirkegården, den havde vi dog næppe fundet, hvis ikke slotsgartneren var dukket op. Ham fik vi en lille snak med om stedets historie, han viste os ca. én km ud i skoven, hvor vi ganske rigtig fandt sognets kirkegård, der oprindeligt havde været Sophie Hedvigs rosenhave.

Gravstenene bærer næsten alle titler, på rigtig mange af dem står der konventualinde, vi kendte ikke ordet, men finder ud af at det er latin og betyder klosterfrøken eller stiftsdame i et adeligt jomfrukloster. Mange af navnepladerne har "*fine*" efternavne Fausbøll fx. Titler som priorinde, klosterkusk, gartner og forvalter ser vi flere eksempler på.

Slotsgartneren, der altså også var kirkegårdsgraver, hvad der jo er en meget høj og betroet stilling, var fulgt med os ud på kirkegården. Her snakkede vi også med hans gravermedhjælper, en meget begavet smuk ung dame, og begavet det er jo folk i sådanne jobs. Vi fik en snak om munke, nonner og hemmelige underjordiske gange. Gartneren bedyrede, at i perioden med de underjordiske gange havde de altid en *kvindelig* graver.

På kirkegården fandt vi gravstenen for Landbrugsrådets Præsident Arne Pilegaard Larsen (16/9 1912-11/3 1979).

Efter at have hilst pænt af med kollegaerne så vi i udkanten af skoven en kuriositet, et ishus, en slags kælderudgravning med en jordvold over, lignende en kæmpehøj. Kælderen fyldte man om vinteren op med isblokke fra den nærliggende strand. Det var datidens køleskab, så madvarerne kunne holde sig noget længere.

Næste mål er **Fakse Ladeplads**.

I stenalderen hed byen Hylleholt, det hedder byens kirke stadig, men den var desværre låst, så vi må nøjes med at kigge op på kirkens 39 m høje spir. Omkring havnen er byen bestemt ikke pæn. Dens store siloer og voldsomme trafik med kalkstøvede lastbiler, der læsser skibene, giver en konstant støvsky over havneområdet, i hvert fald mens vi ser på det.

Det 1 km² store **Fakse Kalkbrud** er trods 45 m dyb dog stadig 25 m over havet.

Kalkbjerget under os består af et 90 m tykt lag af forstenede havdyr dannet for millioner af år siden. Dengang var der et myldrende liv af hajer, blæksprutter, krokodiller, søpindsvin og de mikroskopiske kalkholdige bryozoaer eller mosdyr på 1-3 mm. Gennem mio. af år har tingene vokset hen over hinanden. Jordskorpens bevægelse har bragt kalken op til den nuværende højde. Sidste istid for *kun* 15.000 år siden har efterladt skuremærker i kalken, der viser at isen er gledet hen over Danmark fra NØ. Samtidig har isen aflejret et få meter tykt lag moræneler. I forsteningerne og aflejringerne findes ofte fossiler, "*danekræ*" hedder det, når det er naturens egne produkter, og "*danefæ*" når det er menneskeskabte produkter. Begge dele er beskyttet af loven, og skal afleveres til de respektive myndigheder. Vandets temperatur ved vore kyster var dengang, som Middelhavets temperatur er i dag.

Den hærdede havbund er 65 mio. år gammel, tiden kaldes Danientiden.

Kalkbrydningen blev påbegyndt i 1200-tallet. Stenene blev brugt som byggesten, der stadig ses i mange af egnens kirker fx Fakse og Roholte.

Fakse Kalkbrud A/S blev stiftet 29. dec. 1883 af C.F. Tietgen (1829-1901).

Før Tietgen var det godserne Vemmetofte Kloster, Rosendal, Bregentved, og Gavnø der i århundreder forestod driften.

Fakse kendes vel allerbedst for sit bryggeri. Men historien begynder med Rasmus Nielsen eller Øl-Rasmus, som var hans folkelige navn. Han var særdeles populær, for han kunne godt li' at ta' en tår øl med sine kunder. Øl-Rasmus overtog forhandlingen af Antoni-Bryggeriet i Præstø. Hans datter Nikoline Nielsen og hendes mand Conrad Nielsen grundlagde i 1901 Faxe Dampbryggeri, produktionen bestod kun af mørk hvidtøl, der dengang var langt den største artikel. Øllet blev solgt i træfade til omegnens handlende samt de store godser og leveredes i hestevogn. I 1914 døde Conrad Nielsen, men Nikoline Nielsen kørte bryggeriet videre sammen med sine tre sønner Kaj, Carl Wilhelm og Helmer. I 1928 sendte de sodavand på markedet til en pris af 10 øre pr. flaske. Samtidig ændrede de navnet til Faxe Bryggeri, Malt- og Mineralvandsfabrik. Afsætningen voksede, og i 1936 var problemet at skaffe vand nok til produktionen. En boring var nødvendig, 80 m gik man ned i undergrunden, her stødte man på et koralrev fra urtiden, og det klareste vand vældede op. Dåseøl blev lanceret af Faxe 17. aug. 1970 som de første i Danmark. Den 18. sept. 1975 udbød man folkeaktier til en kurs af 150, aktiekapitalen blev udvidet med 12 mio. kr. Sloganet "*Leverandør til det danske folk*" blev godt modtaget.

En fusion i 1989 med Ceres Århus og Thor Randers stabiliserede de tre bryggerier. Bryggeriet producerer i dag 1,3 mio. hektoliter øl, beskæftiger 450 mand og besøges årligt af 45.000 gæster. Der går 63 % af produktionen til eksport.

Cyklerne vendes nu mere mod syd gennem **Roholt**, også her er kirken låst. Den lille by har både forsamlingshus og efterskole. Herfra cykler vi ned mod halvøen **Feddø**. Naturligvis giver det anledning til en genoplivelse af scener fra "*Matador*" og en lille snak om grisehandleren, Kvik, Maud, Misse, Laurids, lærer Andersen og provst Meyer på Wc'et.

Kun 5-6 km herfra mod nord ligger den 123 m høje Kobanke. Lige nord for den udspringer Sjællands længste å **Suså**, dens krøllede vej til Næstved er 83 km, endskønt fugleflugtslinien til Næstved næppe er mere end 16 km. Urationelt - - - ja, men charmerende. Åen bruges rigtig meget til kanosejlads. Vi vil støde på Suså igen, for da vi skal mod vest, vil vi på et tidspunkt være nødsages til at passere den.

Turen langs Præstø Fjord er smuk, vi har **Tappernøje** et par km inde i landet. Fortsætter ned over Præstø Overdrev. I gammel tid, det vil sige, da vi havde landsbyfællesskab, da var et overdrev jord, der tilhørte landsbyen kollektivt, hvor man sendte sine kreaturer hen til fælles græsning.

Lige før Præstø ligger herregården **Nysø**, den er opført i barok 1671-73 af købmand Jens Lauridsen og hans hustru Barbara Wilders.

Kendte danskere som H.C. Andersen, Oehlenschläger, Grundtvig, Chr. Winther, P.C. Skovgaard, Marstrand og Thorvaldsen har haft deres gang her. Ikke mindst Thorvaldsen blev her forkælet af baronessen, der i 1838 opførte et atelier til ham, og han boede faktisk sine sidste seks leveår på Nysø. I 1927 indrettedes på slottet Thorvaldsen Samling som et fast museum specielt for ham.

Præstø Kommune er på ca. 7.000 indbyggere, hvoraf halvdelen bor i Præstø By, der blev købstad i 1403. En cykeltur rundt i byen, som vi ikke tidligere har besøgt, giver os oplevelsen af en gammel charmerende by med gamle huse, torve og brosten.

Halvøen øst for Præstø hedder **Jungshoved**, her ligger en herregård af samme navn og ruiner af en middelalderborg fra 1231. Dette område omkring Præstø var skueplads for mange af "**Gjengehovdingens**" og hans "**snaphaners**" kampe under svenskekrigene 1657-1660. Svend Poulsen Gjønge var en sand mester i at overlister svenskerne. Han fik også sin belønning af Frederik III i form af herregården Lundbygaard vest for Præstø, som stadig kan beses.

Igen går det sydoover. På et skilt står der **Beldringe**, vi kigger på hinanden, nej, vi *er* ikke på Fyn. Men lidt senere ser vi også Esbjerg og Bellevue, så vi lider næppe af hallucinationer, hedder det vist, hvis man skal boltre sig i fremmedord, og så kører vi trøstigt videre.

Skallerup står der på et skilt, vi kigger os omkring, om vi nu kan få øje på "**Kong Skallegrim af Skallerup**", som vi husker fra Halfdan Rasmussens Børnerim. En stor by at være konge i - - en halv snes huse vel.

Nu er der kun tre km. mod vest til **Udby**. Udby er der for øvrigt fire af på danmarkskortet, men den Udby, vi er i nærheden af, er et af de steder, vi gerne ville se. Men ak, klokken er passeret stedets åbningstid, så vi må nøjes med duften fra "**bageriet**." Og berømthedens historie må vi nøjes med at læse på mine tidsbilleder.

1783-1872 **Nicolai Frederik** (døbt Frideric) **Severin Grundtvig** født i Udby Præstegård ved Vordingborg 8. sept. 1783. Moderen Cathrine Marie Bang (1748-1822) var viljestærk og kunne føre sin slægt helt tilbage til Absalon. Faderen sognepræst Johan Ottosen Grundtvig (1734-jan. 1813) var pietist, lærd og stiltfærdig. Barndomshjemmet med brødrene Jakob, Niels og Otte og en lillesøster kom til at præge Nicolai Frederik meget. Her var det husets faste tyende barnepigen halte Malene fra Grumløse, der vakte drengens interesse for sproget og historien. En interesse der blev stærk støttet af hans mor.

Mange titler kan kobles på personen Grundtvig præst, forfatter, historiker, poet, salmedigter, politiker og måske allermest folkeoplyser og igangsætter.

Kun otte år gammel blev Nicolai i 1792 sendt til Thyregod N for Vejle, hvor pastor Laurits Teld skulle forberede ham til latinskolen ved at oplære ham i græsk, latin og religion. I 1798 blev Grundtvig optaget på Aarhus Katedralskole, hvorfra han dimitterede som student i 1800. Samme år begyndte han på teologistudiet. Han fordybede sig i tysk digtning og naturfilosofi og gik til forelæsninger på Københavns Universitet, hvor fætterhen Henrich Steffens holdt forelæsninger over emnet. Her mødte han bl.a. Oehlenschläger og Blicher. Den 173 cm. høje Grundtvig bestod i 1805 sin teologiske embedseksamen med førstekaraktet. Som ung mødte Grundtvig søhelten Peter Willemoes (1783-1808), der blev hans gode ven. Til hans hyldest skrev Grundtvig i 1810 sangen:

"Kommer hid, I piger små!"

Fra marts 1805 til 1808 fik han job som huslærer hos kaptajn C.F. Steensen-Leth på herregården Egeløkke på Langeland. Her ændredes hans liv mærkbart, idet han forelskede sig lidenskabeligt i godsejerfruen Constance Steensen-Leth.

Forelskelsen førte ham til sindssygens afgrund med flere alvorlige lidelser. Flere har benævnt Grundtvig som maniodepressiv andre som narcissist. Sikkert er det dog, at han livet igennem forblev uligevægtig, og i tre perioder af sit liv var direkte sindssyg. Første anfald kom dec. 1810, den tvang ham tilbage til barndomshjemmet i Udby, anden gang var i 1844 som 60-årig. Tredje gang

startede palmesøndag 1867 i Vartov Kirke. Han mødte op livlig og frisk og holdt en lang og højstemt gudstjeneste, der af mange blev oplevet som en sand åbenbaring. Men under barnedåben blev dåbstalen forvirret, Grundtvig gik direkte i dialog med barnet og svarede på barnets vegne hen over hovedet på gudmoderen. Der var ved denne gudstjeneste flere afstikkere fra det traditionelle, alene det, at gudstjenesten varede fem stive timer, taler sit tydelige sprog. Uhyre produktiv var Grundtvig med sin pen. Samlet ville hans skrivelser fylde 130 tykke bind. Det er dog kun ganske lidt i forhold til, hvad andre har skrevet om den komplicerede person – N.F.S. Grundtvig, fx *"Frederik"* fra 1972 af Ebbe Kløvedal Reich for blot at nævne en enkelt.

I 1808 udgav han sine første værker heriblandt *"Nordens Mytologi."* Efter en religiøs krise udgav han i 1811 digtsamlingen *"Nytårsnat."* Han omarbejdede i 1812 *"Verdens Krønike"* et bibelsk historiesyn, der vakte forargelse. Gendigtede Saxos Danmarkshistorie, hvis 16 bind *"Gesta Danorum"* var skrevet på latin, og Snorri Sturlusons Islandske Kongekrønike. I årene 1816-19 udgav han sit eget tidsskrift *"Danne-Virke."* Udgav i 1824 *"Nytårsmorgen"* et selvbiografisk digt på 300 strofer. Skrev i 1825 *"Mageløs Opdagelse,"* at kirken er ældre end bibelen. Hans hidtidige skrifter har været svært tilgængelige og krævet mere end almindelig kendskab til Bibelen, den nordiske mytologi og kirkelige traditioner. Som forkæmper for åndsfrihed skrev han i alt over 1500 salmer og sange, de fleste skrevet efter 1832 da Grundtvig var 50 år. Af disse digte findes 281 i Salmebogen og 233 i Højskolesangbogen. Mange af dem hører til vore mest kendte sangskatte, det gælder bl.a. de mange julesalmer: *"Dejlig er den Himmel blå,"* der var hans allerførste salme, *"Et barn er født i Bethlehem,"* *"Det kimer nu til julefest,"* der oprindeligt havde 24 vers, men i dag kun 9 vers, *"Velkommen igen, Guds engle små,"* der er skrevet julenat 1825 og læst op julemorgen i Vor Frelzers Kirke. Andre og vidt forskellige hører også til de meget kendte, *"I al sin glans nu stråler Solen,"* *"Et jævnt og muntert, virksomt liv på jord,"* *"Nu falmer skoven,"* *"Det er så yndigt at følges ad,"* og der kunne blive ved. Sidstnævnte skrev Grundtvig til sine private venner Louise og Andreas Fengers sølvbryllup i 1855, den er altså ikke skrevet til et bryllup, som de fleste tror, men til et sølvbryllup. Hans enorme produktion til trods har han åbenbart også haft tid til at læse, for det fortælles, at han kunne Bibelen udenad. Økonomien var gennem flere år et stort problem for Grundtvig, men venner støttede ham. Ikke mindst Conrad Danneskiold-Samsøe på Gisselfeld. Fra 1818 støttede Frederik VI ham med 600 rigsdaler årligt.

Maj 1811 blev Grundtvig kapellan hos faderen i Udby, noget der var blevet afslået året forinden. Her virkede han til 1813. I 1821 blev han sognepræst i Præstø og Skibinge på Kong Frederik VI's anbefaling. Året efter fik han det job, han virkelig havde ønsket sig, nemlig kapellan ved Vor Frelzers Kirke på Christianshavn, hvor han var til 1826.

Ofte kom Grundtvig i klammeri med andre lærde, tænkere eller forfattere. Fx kunne han ikke døje Søren Aabye Kierkegaard, som han kaldte for en *"sortsynet præstepiner."* Til gengæld blev Søren Kierkegaards bror, Peter Christian Kierkegaard (1805-88), der også var salmedigter og dertil biskop i Aalborg, en af Grundtvigs gode venner.

Efter en polemik med den rationalistiske teologiprofessor H.N. Clausen nedlagde Grundtvig i 1826 sit præsteembede, fordi en injuriereddom gik ham imod. Grundtvig dømtes til livsvarigt censur, en censur som dog blev ophævet i 1838. Efter Knud Lyne Rahbeks død i 1830 lejede Grundtvig Bakkehuset på Frederiksberg. Her skrev han: *"Kirkeklokke, ej til hovedstæder."*

I 1839 blev Grundtvig igen præst, også denne gang på kongens anbefaling, ved Vartov Kirke i København, hvor han samlede en stor og begejstret menighed. På daværende tidspunkt var der kun en af Grundtvigs salmer i Den Danske Salmebog. Til gudstjenesten i Vartov Kirke juledag 1845 udgav han et lille lyserødt fire siders hæfte med fire salmer. Årene herefter fulgte mange salmer, og i 1850 samlede han dem i den berømte udgave *"Festsalmer"* til brug for menigheden i Vartov Kirke.

Grundtvig var bestemt ikke særlig social. Han var tilhænger af enevælden, og dermed direkte imod offentlige socialpolitiske forbedringer af den udbredte fattigdom, der prægede 1800-tallets samfund. Med hans indstilling nødsages man til at sige, at hans flotte ord i følgende sætning falmer til det ganske ukendelige: *"Og da har i rigdom, vi drevet det vidt, når få har for meget og færre for lidt."* Grundtvig sad i Den grundlovgivende Rigsforsamling fra 1848 til 1858. Men han var en valen politiker, der fx undlod at stemme ved afstemningen om den nye Grundlov i 1849. Han vendte sig principielt mod flertalsafgørelser *"overtallet,"* som han hånligt kaldte det. Han vendte sig også imod missionens sortsyn og had til livet, og var dermed med til at bære danskerne ud af pietismens mørke og tunge kristendom. Viste den lyse - og håbets kristendom i modsætning til Kingos strenge moralisme. Han var en af højskolens, friskolens og valgmenighedens fædre, hvis skoletanke var, at undervisningen skulle være en vekselvirkning mellem elev og lærer, hidtil havde undervisningen været envejs kommunikation. Disse tanker blev ført ud i livet af Christen Kold (1816-1870), der med ideer og økonomisk støtte fra Grundtvig startede højskole på Ryslinge Mark 1. nov. 1851 med 15 elever.

Også i Norge blev Grundtvig opfattet som en foregangsmand. En kirkepersonlighed med store ord var han: *"Menneske først - og kristen så."* - *"Jeg og Vor Herre have besluttet."*

Grundtvigianismen betragtes af mange nærmest som den omvendte jantelov: *"Alle har en betydning - også du."* Med sine filosofiske livsbetragtninger er han som sådan mere en kultur end en person, og måske den allermest betydende personlighed i dansk kulturliv, og samtidig den mest produktive. Utallige er de institutioner, der bærer hans navn.

Grundtvig var livet igennem meget påvirkelig af kvindelig charme. Den tidligere omtalte smukke Constance Steensen-Leth fik en særdeles stor betydning for hans udvikling. Efter en forlovelsestid på 7 år blev Grundtvig 12. aug. 1818 gift i Ulse Kirke med den fromme præstedatter Elisabeth Christine Margrethe Blicher (28/9 1787 Gundslev-14/1 1851 København), kaldt Lise. Hendes far var en fætter til Niels Blicher - Steen Steensens Blichers far. Elisabeth fødte ham tre børn, og reddede familien gennem fattigdom ved at spinke og spare. Ikke mindst i den periode hvor Grundtvig havde opsagt sit præsteembede, var hendes indsats uvurderlig. Hun støttede ham også i hans svære sygdomsperioder. Parret fik tre

børn Johan, Svend og Meta. Den engelske lægefrue Clara Bolton var gennem flere år hans hemmelige muse. Efter 33 års ægteskab døde Elisabeth. Allerede inden hendes død sværmede Grundtvig for Ane Marie Elise Carlsen Toft (4/8 1813 Gammel Køgegaard-9/7 1854 København), noget hans børn bebrejdede ham meget stærkt. Men knap var han blevet enkemand, før forlovelsen med Marie blev deklareret, og et halvt år senere 24. okt. 1851 blev de gift i Brøndbyvester. Hun var rig enke efter en godsejer. Ægteskabet var lykkeligt, og parret passede godt sammen. De fik sønnen Frederik Lange Grundtvig, men efter kun tre års ægteskab døde Marie af en knude i brystet.

Igen gik der "ild" i den nu 72-årige Grundtvig, Asta Tugendreich Adelheid Krag-Juel-Vind-Frijs Reedtz (12/3 1826 Vedelslund-5/10 1890 Frederiksberg) var det lange navn. Hun var også enke, efter udenrigsminister H.C. Reedtz til Palsgaard, kun 32 år, altså 40 år yngre end Grundtvig, rig og tilmed klog. Asta blev mor til en pige, der fik navnene Asta Marie Elisabeth, og hermed var Grundtvigs tre hustruer igen navngivet. Men forargelsen blomstrede, ikke mindst fra den rige familie, der ikke var synderlig interesseret i at få en fattig præst ind i familien. Sønerne Svend og Johan, var begge med i Treårskrigen 1848-51, den af De Slesvigske Krige vi vandt.

Ved sit 50 års præstejubilæum i 1861 fik Grundtvig rang og titel af biskop. Nicolai Frederik Severin Grundtvig stod 1. sept. 1872 for sidste gang på prædikestolen i Vartov Kirke. Dagen efter 2. sept. døde han i København. Flere tusinde fulgte ham på hans sidste rejse. Han blev begravet 11. sept. i gravhøjen på Køge Ås ved Gammel Køgegaard efter eget ønske ved siden af sin anden hustru Marie. En personlighed var død, men hans tanker lever stadig.

Over Ørslev når vi **Vordingborg**, en by på 9.000 indbyggere der blev købstad i 1415. Vi finder frem til byens vartegn Gåsetårnet, hvor vi har sat familien stævne. Tårnet, der er Danmarks bedst bevarede middelaldertårn, blev restaureret i 1898, og er det eneste bevarede af kongeborgen Vordingborg Slot.

Slottet blev opført af Valdemar I den Store, der var konge fra 1154 til 1182, og kongen døde netop her på slottet. **Jyske Lov** fra 1241 blev også vedtaget i Vordingborg, for her var rigsdagen. Det skete under ledelse af Valdemar II Sejr, der var konge fra 1202 til 1241. Loven menes at være forfattet af Gunnar en bisp i Cisterciensermunkeordenen. Bisp Gunnar døde 25. aug. 1251 i den høje alder af 99 år. Senere kom Jyske Lov til at gælde for hele landet, frem til 1683 hvor Dansk Lov blev indført. Fortalen i Jyske Lov indledtes således: "*Med lov skal land bygges.*"

Ringmuren omkring slottet blev bygget fra 1360-1367 af Valdemar IV Atterdag (1320-75), han var konge fra 1340 til 1375. Betalingen kom fra løsepenge for hanseatiske fanger. Ringmuren var 650 m lang og 8 m høj, vi kan stadig se resterne af den. Og det er i ringmuren Gåsetårnet er bygget.

Vindfløjen "**Guldgåsen**" på Gåsetårnet er en hån mod Hansestæderne, som Valdemar Atterdag spottende kaldte de "*Seven und seventig Gensen,*" det er plattysk og betyder de 77 gæs, i stedet for de "*Seven und seventig Hensen,*" der betyder de 77 Hansestæder.

Familien er dukket op for at hente os hjem til annekset og en god middag - forhåbentlig. Gensynet fejres med en kæmpe hjemmelavet isvaffel. Dem nyder vi i den charmerende

Historiske Botaniske Have med et væld af diverse krydderurter. Haven er anlagt i 1921. Meget ser vi egentlig ikke af Vordingborg, der ellers nok er et grundigere besøg værd. Trætte efter en lang dags cykeltur, længslen efter et bad og ikke mindst længslen efter en flaske rødvin til middagen trænger sig på. Ud over havnen kan vi se Masnedø og begyndelsen af Storstrømsbroen, der blev indviet 26. sept. 1937.

Sjælland har også sit Knudshoved en odde lige nord for Vordingborg, den strækker sig godt og vel en halv snes km mod vest, og skiller Storstrømmen med **Avnø** Fjord. Avnø er trods sit navn ikke en ø, har måske været det i tidernes morgen, hvornår det nu ellers var. Nej, Avnø er en halvø, der er kendt af piloter over det ganske land. Her fik de vordende piloter i flyvevåbenet nemlig deres grundskole gennem mange år, inden de blev færdiguddannet i Nordamerika. Få km før Næstved viser vejen fra til Mogenstrup, hvor de har en ganske dejlig kro, som vi tidligere har haft fornøjelsen at logere på. Næstved og Gavnø opleves i fællesskab med hele familien. En tur der foregår i bil, da der er mer end rigeligt at se på én dag.

Lige syd for Næstved ligger øen **Gavnø** med slottet af samme navn. Her lå allerede i 1200-tallet en befæstet borg, der skulle beskytte de syddanske kyster mod vendernes hærgen. Ejendommeligt nok var det samtidig en sørøverborg, idet sørøveri var en vigtig indtægtskilde for "gaufnøes" beboerne. I Valdemar II's jordebog fra 1231 nævnes, at Gavnø tilhører kronen. Kongen, der var en ivrig jæger, brugte jævnligt Gavnø til overnatning. I 1292 blev øen pantsat af Kong Erik VI Menved, der var økonomisk trængt af sin bror Christoffer og måtte pantsætte store dele af landet. Gennem de følgende godt 100 år var der skiftende ejere. I 1402 købte Dronning Margrete I øen, hun nedrev borgen og byggede et dominikanernonnekloster for "jomfruer af stand." Slottet har også siden Margrete I haft mange ejere. I 1500-tallet hed ejerne Birgitte Gøye (eller Gjøre) og Herluf Trolle. I 1583 blev herregården overdraget af Frederik II til hans lensmand Hans Johansen Lindenow. I 1663 købte admiral Niels Trolle og hans hustru Helle Rosenkrantz gården og i 1737 den driftige og initiativrige Otto Thott, der ændrede slottet væsentlig til det rokokslot, der fremtræder i dag. Otto Thott nåede landets højeste post efter kongen, blev statsminister og gehejmeråd. Han var meget kunstinteresset, en stor samler af malerier, møbler og bøger. Især hans store bibliotek på over 200.000 bind var kendt som en af Europas kostbareste samlinger. Alle håndskrifter og bøger trykt før 1530 skænkede han ved sin død i 1785 til Det kgl. Bibliotek.

Gavnø Slot er et af Danmarks smukkeste rokokslotte. Den ejer Nordens største private malerisamling på over 700 malerier, langt den overvejende del er portrætter af kendte personer verden rundt som fx Shakespeare, Rousseau, Newton, Columbus, en lang, lang række kongelige såvel vore egne som Henrik VIII og fem af hans seks koner, hvoraf de to godt nok så lidt "døde" ud. To portrætmalerier af Iver Axelsen Thott og hustru Magdalene Bonde betragtes som Nordens ældst bevarede portrætmalerier, de er malet ca. 1460. På stort set samtlige portrætter er personen malet med lukket mund, det gjorde man, fordi datidens dårlige tandhygiejne resulterede i, at et smil som regel så noget "hullet" ud. Otto Thott havde for vane, når han restaurerede bygningerne, som han gjorde næsten hele tiden, at bestille "en vægfuld" billeder hos en portrætmaler. Maleren målte væggen op og fandt ud af, at der var plads til fx 37 malerier, og så gik han ellers i gang.

Vel er det dominerende med 7-800 portrætter, for øvrigt af præcis samme format, men man orker altså ikke at se så mange ensartede billeder på én gang.
Slottet er stadig beboelse for familien Reedtz-Thott.

Klosterkirken, der stadig står, betegnes som Nordens mest farverige kirkerum. Det skal nok passe, for kirkens vægge er totalt spækket med malerier forestillende bibelske motiver. Kirken bruges i dag kun ved ganske særlige lejligheder.

Den otte ha store **slotspark** kaldes for Danmarks smukkeste, og den er flot, men rengøringen med hensyn til ukrudt, gør de klogest i ikke at snakke om, der kan Nørredige 30 godt klare sig. Maj skulle med ½ mio. løgblomster være den smukkeste tid. Siden 1957 har Gavnø været åbnet for en årlig tulipanudstilling, hvor de danske løgavlere viser deres formåen. Træerne i den lange lindeallé er gamle, oprindelig stod de på Kongens Nytorv i København, men Frederik V skænkede dem til Otto Thott, som en anerkendelse af hans indsats for landet. En flot gestus, ja, virkelig, men det lyder som en uhyre bekostelig og ikke mindst upraktisk gave.

I tilknytning til parken ligger et "**sommerfugleland**." Et stort drivhus, hvor man kan slentre rundt i tropeklime blandt tropeplanter og vandløb og her opleve sommerfugle i fantastiske flotte farver, de største på størrelse med en desserttallerken, en spændende oplevelse.

Til slotsparken hører også en stor **planteskole**, der kaprede sin del af vores medbragte valuta.

En af slottets avlsbygninger er indrettet som et **Falck-museum**, her følger vi korpsets historiske udvikling, det gælder også den kørende bilpark, hvoraf der vel er en 30-40 stykker.

Næstved er blandt vore ældste byer, dens rødder kan føres tilbage til år 400, men officielt blev den grundlagt i 1135. Ordet Næstved kan oversættes i gammelt dansk sprog med -rydning på næs. Byen er opstået på østsiden af Susås smukke bredder fire km fra åens udløb i Karrebæk Fjord. Den havde tre munkeordener og blev købstad i 1427. Oprindelig var Karrebæksminde byens ladeplads, men i 1938 blev den 3½ km lange kanal og havnen gravet, og så var Næstved pludselig blevet til en havneby. Det overraskede os, at der er to "**Næstveder**," idet den del af byen der ligger vest for Suså hedder Lille.

Byen er en rigtig industriby med mange typer af fabrikker. Også en særdeles aktiv handelsby i det sydsjællandske, med et **Stor-Center** og kort efter det var etableret, åbnede et Megacenter ved siden af, det næste bliver vel et Fantomcenter. Efter min mening "**galimatias**." Dem der må betaler prisen for de store centre, tales der ikke så meget om, men utallige er de private handlende store som små, der ved centrene fremkomst blir "**slagtet**."

Men det er jo en helt, helt anden historie, og er sket så mange steder i vort land. Det er jo også oplevelser, der fylder mere i min verden end i din. Så tag det ganske roligt, jeg skal nok spare dig og lade det ligge, for nu har vi det jo lige så hyggeligt.

Der bor i dag ca. 40.000 mennesker i Næstved, der har sit eget dagblad. Der er virkelig meget at studere i byen og dens omegn, langt mere end vi kan nå på én dag.

Byens ældst bevarede bygning er **Sct. Mortens Kirke** en flot romansk rødstenskirke fra 1200-tallet, men desværre - også den var låst.

Men rigtig mange andre spændende bygninger er der.

Løveapoteket er en firlænget bindingsværksgård fra 1640 - en ren perle. Apoteket fungerer fortsat og har stadig sin egen have med læge- og krydderurter.

Danmarks ældste rådhus ligger også i Næstved. Det er bygget i 1400-tallet, og har været i funktion som sådan frem til 1856. En enestående smuk bygning.

En perle findes også i **Apostelhuset** fra 1510. Navnet har huset efter Jesus og de tolv apostle, der er udskåret i bindingsværkets stolper, et hus man næsten ikke kan rive sig fra.

Næstved Museum har flere afdelinger, vi besøgte Helligåndshuset fra 1400-tallet. Huset har været igennem næsten alt hør blot: Beboelse, værksted, hospital, plejehjem, fattighjem, hittebørnshjem, kloster, kirke, arbejdsanstalt, klædefabrik og depot. Men rækkefølgen er tilfældig. Fra 1926 blev huset overtaget af Næstved Museum og indrettet som sådan. Den stationære udstilling er næstvedborgerens og omegnsborgerens dagligdag. Vi læser, at i middelalderen omkring 1140 regnede bonden med et høstudbytte på 4-6 fold, i dag er bonden vel næppe tilfreds, hvis der avles under 30 fold. Stedet har også skiftende udstillinger. I øjeblikket er det krucifikser og andet kirkekunst fra områdets kirker.

Tæt ved ligger **Boderne**, der er bygget i 1400-tallet. Boderne har været brugt til Latinskole og som lejligheder for byens bedre stillede. Beboelserne kaldes for Danmarks første rækkehusbebyggelse. Her har den berømte sprogforsker og sognepræst Peder Pedersen Syv (22/ 2 1631-1702) boet sine sidste år. Han var født i Kirke Syv ved Roskilde blev sognepræst i Hellested på Stevns og har skrevet "*Nogle betænkninger om det cimbriske sprog*" i 1663, "*Almindelige danske ordsprog*" i 1682, "*Den danske sprogkunst*" i 1685 og "*Danske viser*" i 1695. Han sagde blandt mange andre tankevækkende ting: "*Store ord og fed flæsk sidder ikke fast i halsen,*" herfra stammer udtrykket "*valgflæsk.*" Boderne modtog i 1985 den eftertragtede Europa Nostra medalje for hensynsfuld restaurering. Endnu en bygning i Næstved har fået denne fornemme pris, nemlig Kompagnihuset opført i 1493 som købmandsgildehus.

Fladså Trolden står som en kæmpestatue foran Munkebakken. Myten siger, at trolden boede i Fladså, og kunne ikke udstå lyden af kirkeklokkerne i Næstved. Derfor fyldte han en sæk med sand og satte kursen mod Næstved for at begrave kirkerne. Men der var hul i sækken, og sandet løb ud. På den måde er den ti km lange Mogenstrup Å skabt. Munkebakken er skabt af det sidste sand, som trolden i arrigskab kastede mod byen. Fladså Troldens skaber er billedhuggeren Arne Bang, trolden blev opsat i 1944.

Bag ved trolden fører trapper op til byens **udkigspost**. En virkelig flot udsigt over byen breder sig for os i alle retninger. Vi, eller i hvert fald mig, holder krampagtig fast i det spinkle jerngelænder. Da jeg igen kom ned, så det nu ikke så spinkel ud endda, men jeg er ikke så modig, når det gælder højder.

På Munkebakkens modsatte side af trolden møder vi endnu et meget charmerende syn. Syv **fromme munke**, klædt som man mødte munke i middelalderen. De er hugget ud på træstubbene af døde elmetræer. Idemanden og mester for dette værk er anlægsgartner Jens Andersen, gartnerlærer på Teknisk Skole i Slagelse. Gennem et år har udført dette

billedhuggerarbejde. Et utroligt flot arbejde vi er dybt imponeret, og tildeler fuldt fortjent og omgående gartneren endnu en titel - kunstner.

Neden for munkene står en mindesten: "*Peder Bodilsen stifter af Sct. Peders Kloster*", det var ham der i 1135 skænkede store jordegodser til Skovklostret det senere Herlufsholm, som vi støder på om lidt.

Også på Hjultorvet er **Peder Bodilsen** hædret, her er det med Danmarks mindste rytterstatue, den blev opstillet 1935 i anledning af byens 800 års jubilæum.

Bybrønden med årstallene 1135-1935 er også en erindring om dette jubilæum.

Og så er der **Frihedsstøtten** med datoen 5. juni 1849 en hyldest til grundlovens giver Frederik VII eller Frederik Folkekær, som han kaldtes. Hans slogan "*Folkets kærlighed min styrke*" er også at læse på stenen.

Næstved er hjemsted for **Gardehusarregimentets Hesteeskadron**. Hver onsdag kl. 13:00 rider de i deres flotte uniformer gennem byen med trommer og horn i front. Dette er årsagen til, at vi netop i dag besøger Næstved. Optoget, der vel bestod af 30-40 heste, starter ved Fladså Trolde, så det hele har vi planlagt ganske praktisk.

Umiddelbar efter sidste hest fulgte en arbejdsvogn fra Næstved Kommune, heri sad to mand med skovl, kost og spand. Hver gang en af hestene havde givet et bidrag til de økologiske rødbeder, så stoppede vognen, de to mand sprang gesvindt ud, og hestens bidrag havnede i spanden.

Sammen med en større flok turister med overvægt af børn fulgte vi troligt optoget hele vejen rundt, og fik dermed set flere kroge af byen. Mindst en halv snes gange var skovl, kost og spand i funktion, så økologicyklussen kunne fuldføres. Et festlig indslag i byen og specielt børnene syntes, det var vældig spændende med alle de heste, måske fordi Mia og Malene blev fotograferet med selve den øverstbefalende, eller i hvert fald ham med overskæg og en masse **sildesalat og tingeltangel** på sin flotte uniform.

Men hvad vil de gøre nu, hvor regeringens nye planer om vort lands forsvar vil reducere nogle af vore gamle militærenheder, og her er netop Gardehusarregimentet i Næstved i farezonen.

Gardehusarregimentet har sin Historiske Samling på kasernen på Skyttemarksvej.

Få km NØ for Næstved ligger Holme-Olstrup måske ikke så kendt en by og dog, for her ligger nemlig **BonBon-Land**. Det besøg børnebørnene havde set mest hen til. Hanne og Mig hoppede over dette besøg, med deres forældre var naturligvis med - *en hel lang dag*, og der var ingen grænser for børnenes begejstring, de berettede om de mest seværdige dyr med de mest ejendommelige navne. BonBon-Land har 70 forlystelser på 110.000 m², det er større end Tivoli, foruden boderne er der både cirkus og teater, så der var rigeligt at boltre sig med og i. Og så har de verdens største slikkepind, den vejer 1,4 tons og er optaget i Guinness Rekordbog. En rigtig god dag havde børnene med andemad, hundeputter og andre *ulækre* sager. Og *dyr* sagde forældrene.

Ved Fensmark 4 km NV for BonBon-Land ligger hovedgården **Holmegaard** et trefløjet bindingsværksgods bygget i 1635 af Claus Daa. Den senere ejer lensgrevinde Henriette Danneskiold-Samsøe (1776-1843), der blev enke som 47-årig med syv børn efter den

initiativrige og driftige lensgreve Christian Conrad Sophus Danneskiold-Samsøe, fik den geniale ide, at oprette et glasværk, for at udnytte de store mængde af tørv der fandtes på godsets 800 tdr. land store mose. En anden årsag var, at Danmark i 1814 mistede Norge til Sverige. Norge havde flere glasværker, der leverede glasvarer til Danmark, der dengang ingen glasværker havde. Holmegaards Glasværk blev indviet 5. nov. 1825.

I starten lavede man kun flasker, efterspørgslen voksede støt, så i 1847 etablerede man også Kastrup Glasværk. Måske ikke så underligt for det var netop i 1847 Carlsberg Bryggeriet startede, hvad der naturligvis gav et kæmpemæssigt behov for ølflasker. I dag (1999) producerer Holmegaard 2 mio. flasker i døgnet.

Men produktionen har udviklet sig til meget andet end flasker, stort udvalg i finere drikkeglas og kunstglas i alle afskygninger.

I 1985 blev Holmegaards Glasværk sammenlagt med Den Kongelige Porcelainsfabrik som Royal Copenhagen. Fusionen var ikke slut, i 1987 skete endnu en sammenlægning Royal Copenhagen og De Svenske Glasværker Orrefors-Kosta Boda stifter det nye selskab Royal Scandinavia.

Mange kendte designere har været tilknyttet glasværket fx fra 1942 Per Lütken.

Der er rundvisning på **Holmegaards Glasværk**, hvor der fortælles om glaspusternes 2000 år gamle håndværk. Igen var vi uheldige, for de lukkede kl. 15. Hanne har dog tidligere oplevet en rundvisning på glasværket. Denne gang må vi nøjes med at kigge rundt ved egen hjælp og efterfølgende besøge glasmuseet "*Aladdins Glashule*," samlingen, der består af 3000 glasstykker, besøges årligt af 55.000 gæster.

Og endelig skal vi da også lige besøge glasboden. Endnu et valutakrævende besøg.

Herlufsholm Kostskole, der er en af landets kendteste kostskoler, ligger lige nord for Lille Næstved. Oprindeligt var det et gammelt benediktinerkloster med kirke kaldt Skovklosteret, der kan føres tilbage til 1135. Siden 1200 har det været på sin nuværende plads. Ved reformationen 1536 overgik klosteret til kronen, som alt andet der blot "*smagte*" af kirken. Efter en større ombygning lod ejerne af Gavnø Birgitte Gøye (Gjøe) og Herluf Trolle (1516-65) stedet omdanne til en skole. Ved sin død i 1565 testamenterede Herluf Trolle skolen til Herlufsholm. Og som sådan fungerer den stadig smukt liggende ved bredden af Suså. Birgitte Gøye og Herluf Trolles gravmæle findes bag alteret i Herlufsholm Kirke, det betragtes som Danmark prægtigste gravmæle.

Også her er problemet med døde elmetræer omdannet positiv. Hvor også Jens Andersen i løbet af år 2000 udfører et billedhuggerarbejde af Birgitte Gøye og Herluf Trolle.

Vi cykler en lille tur vest om Lille Næstved drejer ned over Fodby og forbi godset

Fodbygaard. Her ser vi endnu en flot hørmark, og glæder os over naturens gavmildhed, også med hensyn til vejret, der absolut er perfekt cykelvejret dvs. solskin og medvind. Igen er vi ved Næstved eller rettere Lille Næstved og finder **Lagunestien** en 23 km lang vandre- og cykelsti, der følger kanalen først til Karrebæk Fjord, dernæst til Karrebæksminde og fortsætter videre til Bisserup.

På den stille og øde sti møder vi en vandrende "*hundelufter*." Vi får os en snak om hunde, jagt, landbrug og en lille privat flyveplads der er markeret med en vindpose. Vi fortæller, at vi er cyklet fra Ringkjøbing, *næsten*, det synes han er langt, har engang holdt ferie ved Ringkjøbing Fjord. Han er mærkbar stolt over, at han med familien også har holdt ferie på

godset Matstrup syd for Brædstrup, fordi han kendte ejeren. Brædstrup, der er vi på hjemmebane, snakken går livlig. Han fortæller os også om Karrebæksminde Kanal, mens vi nyder de sejlene hvide skyer, vandet, bådene, hunden og det meget aktive fugleliv omkring os. Igen i sadlen og videre til næste oplevelse.

Da vi når den lille fiskerby **Karrebæksminde**, opdager vi, at sulten har meldt sig, så vi kigger rundt efter en "røget sild." Der er mange havneknejper på begge sider af kanalen, vi finder stedet, en delikatesse- og fiskeforretning der mellem butikken og kanalens bolværk har opstillet parasoller, borde og bænke.

I butikken udvælger vi os røget sild og røget makrel, dertil smører den flinke ekspeditrice rugbrød. Vi bestiller to tiltrængte og særdeles **velfortjente øl**, lokale selvfølgelig, øllene takseres her på havnen til 9 kr. stykket. Et herligt måltid og tilmed særdeles økonomisk overkommeligt.

Vi nyder den tiltrængte pause i selskab med dufte af tjære, fisk, tovværk, hyttefade med rejer og andre fortærende gæster. Skønt vi sidder i centrum af livlig aktivitet og trafik, hersker der en skøn atmosfære af afslappet tålmodighed og venlighed. Et særdeles behageligt ja næsten romantisk miljø i den lille men meget charmerende by.

Den gravede kanal adskiller Sjælland fra Enø, og er eneste sejlbare vej fra Karrebæksminde Bugt over Karrebæk Fjord til Næstved. Der er en sand strøm af fartøjer, modeller i alle afskygninger. Når der passerer skibe med mast eller blot større skibe, er det nødvendigt at hæve broen, der har fået kælenavnet "**Græshoppen**." Hver gang broen hæves, danner der sig i løbet af et øjeblik en lang bilkø, fra den trafik der søger ud til Enø. For Enø er et meget yndet feriested næsten kompakt spækket med sommerhuse og med en skøn badestrand.

Vi cykler en tur ud på øen, ja, egentlig er det vel ikke en ø, idet den er skåret fra med den gravede kanal. Øens popularitet mærkes, for der er en så voldsom trafik på de smalle veje, at det er ubehageligt at cykle. Yderst på Enø har man også sit Overdrev.

Karrebæksminde er også kendt for sit årlige VM i **pælesidning**, der i 1999 foregår fra 28. juni til 4. juli. Vi må nøjes med at se pælene ude i vandet, når lige netop ikke at se dem beboet.

Vi fortsætter på Lagunestien langs Karrebæksminde Bugt til **Bisserup Havn** en dejlig naturoplevelse. Bisserup var tidligere en havneby for Slagelse, læser vi, trods det der er en afstand på 25-30 km. I gammel tid hed stedet Hurrild Havn efter jarl Hurrild, af hvem der har stået en mindesten, men den har Niels Trolle på Holsteinborg desværre brugt som underlag i sit eget ligkapel. Ja, det står der, formentlig har han placeret den før sin død.

Et par km vest for Bisserup kommer vi til **Holsteinborg**, der stammer fra 1300-tallet. Oprindelig hed stedet Braadegaard, navnet kommer af ordet brote, der betyder lysning i skoven. De nuværende bygninger blev påbegyndt i 1598 af Børge Trolle og fuldført i 1650 af sønnen Niels Trolle en storebror til Herluf Trolle på Gavnø. Stedet fik nu navnet Trolholm frem til 1707, hvor storkansler Ulrik Adolf Holstein (1664-1737) overtog godset, og igen ændredes navnet - Holsteinborg.

Det var sådan i gammel tid, at en køber af et betydende sted som regel ønskede at sætte sit eget fingeraftryk på stedet, og det blev meget ofte gjort ved at bruge sit eget navn.

Der er en halv time til næste rundvisning på slottet, i slap af ventetiden har jeg vandret en lille tur rundt, og i gården fundet en **vildtbanesten**, en sten der i gammel tid markerede kongens jagtområde, der hvor kongen alene havde ret til jagt.

Mens jeg var på "*opdagelsesrejse*," var Hanne så heldig at få en snak med den ægte greve, Ulrich Holstein-Holsteinborg, der tilfældig kom forbi, det var hun jo noget stolt af.

Vi hoppede på **rundvisningen** med store forventninger formedels 30 kr. pr. næse. For dem så vi kirken, den er i barok stil og blev indviet i 1728, men ellers ikke særlig spændende. Vi så også H.C. Andersens værelse, med et Hurnung & Møller flygel og møbler stammende fra Corfitz Ulfeldts tid på Hammershus. H.C. Andersen var efter sigende blevet gode venner med fru Mimi Holstein, der kom fra Altona, men H.C. Andersen var jo gode venner med så mange adelige fruere landet rundt. Ifølge stedets omtale har han besøgt fru Mimi gennem 20 år, i samme omtale står der også, at han har skrevet en del af sine berømte eventyr her. Man har haft et vældigt styr på H.C. Andersen, eller også har der på et senere tidspunkt været penge i hans navn, for der står, at han har besøgt slottet 16 gange og boet her i 138 dage. Guiden var *ikke* den fødte fortæller, han satte "*pladen*" på og kørte den igennem, - tak, næste hold. Under ½ time tog besøget i de to rum, for vi fik kun lov at se disse to rum af det store gods.

Trods H.C. Andersens tidligere tilstedeværelse var besøget bestemt ikke de 30 kr. værd.

En anden historisk begivenhed forbindes med Holsteinborg, en begivenhed guiden ikke engang fortalte os om, han vidste det måske ikke. Ifølge "*Tuborgs leksikon*" er **Danmarks første juletræ** blevet tændt julen 1808 på godset Holsteinborg. Selv om andre kilder siger 1811 hos tyske familier i København. Et er imidlertid givet, først hen imod 1900 blev det almindeligt med et juletræ indendørs. Det vil sige at vore bedsteforældre eller i hvert fald vore oldeforældre, ikke har kendt et juletræ i deres barndom, - - - tankevækkende. Juletræet er dog allerede omtalt i 1605 i Strasbourg.

Den store park, der kun består af græs og kæmpe træer, er anlagt i 1725. Fra parken er der en skøn udsigt over Holsteinborg Nor med den lille **Ormø til Glænø**. Vi går en tur i parken som de eneste. Stilheden forstyrres kun af "*godsejeren*," dømmes vi ham til, der på sin lille traktorlignende plæneklipper er travlt beskæftiget med at frisere den enorme store plæne. Vi får en snak med godsejerens hund, der fortæller os, at der hver vinter kommer havørne og kongeørne til Holsteinborg Nor og Ormø, - eller var det mon noget, vi læste i stedets brochure.

Fra Holsteinborg og Bisserup og nogle km ind i landet ligger **Rude Skov**, jeg rodede rundt og rodede rundt for at finde et observatorium for jordmagnetisme oprettet i 1906 af Meteorologisk Institut, der i 1965 havde udbygget observatoriet til også at omfatte rumforskning. Ikke om jeg kunne finde det, trods særdeles ihærdig søgen. Senere har jeg konstateret, at Rude Skov også ligger lige nord for København, - - - så der måske.

Vi cykler mod vest og kommer til **Venslev**. Kirken er nævnt i 1370 som et anneks til Hyllested. I 1630 fik Niels Trolle kongeligt skøde, og kirken kom under herregården, der frem til 1707 hed Trolholm. Ved våbenhuset sidder der gamle kroge beregnet til at binde sin hest ved, vi nøjes dog med at stille cykelhesten der. Siden 1954 har Venslev Kirke været selveje. Påskedag 9. april 1944 styrtede et amerikansk fly ned midt i Venslev By. De fire besætningsmedlemmer mistede livet og blev begravet på kirkegården. Efter krigen er gravene

flyttet til Svinø Kirkegård syd for Næstved, hvor alle faldne fra krigen er blevet samlet. På Venslev Kirkegård står en stor mindesten for de faldne.

På Sjællands SV hjørne ligger **Stignæsværket** og ikke værftet, som jeg blev klandret meget for at kalde det. Ved hjælp af forskellige opslagsbøger har jeg senere fundet ud af også at se forskellen. På et værft ligger der ufærdige skibe, og på et værk er der bjerge af kul. Her ser vi bjerge af kul, så det er altså et værk. Det leverer energi til store dele af det sydsjællandske område. Stignæsværket blev opført i 1963. I 1978 udsattes værket den 11. okt. for en eksplosionsbrand, der krævede to menneskeliv og sårede seks.

Fra englandskrigene 1807-14 findes der en skanse på nordsiden af Ørnehoved, der igen ligger på nordsiden af Stignæs, hvorfra der går færge til de to øer Agersø og Omø.

Skælskør ligger 6 km nord for Stignæs, midtvejs ligger **Borreby Borg** en herregård fra 1556, Det er et af landets bedste eksempler på en renæssanceforsvarsborg.

Skælskør praler, som før nævnt, med at være den by i Danmark, der har flest solskinstimer, dette til trods var det faktisk den eneste dag på vores tur, vi havde regnvejr. Regnen styrtede ned stort set hele dagen. Derfor blev det en biltursdag med hele familien. Skælskør Kommune praler også lidt, den har 142,3 km kyststrækning, og det overgås ikke af andre kommuner i landet. Den har 11.200 indbyggere, hvoraf de 6.200 bor i Skælskør By.

Byen er nævnt første gang som Skælfiskør, der oversat betyder muslingestrandbredden. Ja, det har jeg altså læst, man kan jo ikke vide alt. Igen er det oplysninger fra Valdemar II's jordebog fra 1231. I middelalderen var Skælskør det vigtigste overfartssted til Fyn.

Byen har mange bindingsværkshuse og gader med toppede brosten.

Vi besøger **Skælskør Bymuseum**, et kulturhistorisk lokalmuseum der er indrettet i "Peder Reedtz's gård" fra 1500-tallet med engle over vinduerne. Museets hovedvægt ligger på søfart, fiskeri samt mål og vægt. Og i stueetagen en gammel købmandsbutik.

Et interessant besøg med bl.a. historien om den britiske politiker Samuel Plimsoll (1824-1898) der kæmpede for kontrol af skibenes sødygtighed og dermed søfolkenes sikkerhed. Det var tidligere ganske almindeligt, at skibsrederne beordrede skibets mandskab til at sejle med alt for store laster, dermed fik rederne nemlig en bedre fragtindtægt. Samuel Plimsoll fik gennemført, at skibe skulle påmales en lastelinie kaldt for plimsollmærke. Derfor er betegnelsen "*plimsoller*," der bruges om en synkefærdig skude, ganske misvisende.

H.C. Andersen har også haft sin gang i Skælskør, selvfølgelig havde jeg nær sagt, hvor har den mand ikke været. Hans besøg i Skælskør hører dog til de mere specielle, de gjaldt distriktslæge C.F. Krebs, hver gang den gode Andersen fik tandpine.

Sanct Nicolai Kirke er bygget af munkesten i 1200-tallet, en flot kirkebygning - - - ja, selvfølgelig låst. Ved siden af kirken ligger Den gamle Latinskole. En bestemmelse fra 1537 krævede, at der i alle købstæder var en latinskole, men mange elever havde de ikke. Heldigt må siges, for skolen målte kun 6,72 m x 4,91 m. I 1739 blev skolen nedlagt, og bygningen brugt til fribolig, en slags fattighjælp og har fungeret som sådan frem til 1956. Siden har den været brugt til udstilling af antikviteter, og nu sidst er skolen blevet museum for det den oprindelig var.

Et af Danmarks **Julemærkesanatorier** ligger i Skælskør samt et Gigtsanatorium, de har ansvaret for byens betegnelse "kurby." Og der er Skælskør Folkehøjskole der arrangerer ugekurser, koncerter, foredrag mm.

Kæmpeportrættet af de fire amerikanske præsidenter i Rushmorebjerget i **Rocky Mountains** har også lidt forbindelse med Skælskør, idet værket skaber billedhuggeren Gutzon Borglums mor er født her. Det smager altid lidt af fugl.

Af kendte virksomheder har Skælskør **Harboes Bryggeri**, der stammer fra 1883. Senere har bryggeriet udvidet til også at omfatte kalkunfarm, det skulle de vist ikke have gjort, for det blev med store økonomiske problemer til følge.

Af andre landskendte firmaer kan nævnes Labofa Kontormøbler og **Skælskør Frugtplantage** der blev tilplantet i 1897. Året efter oprettedes fabrikker, der siden har fremstillet Skælskør Marmelade. Marmeladen fremstilles stadig, men dog ikke i Skælskør.

Også klaverfabrikken **Hornung & Møller** er født i Skælskør, den oprettedes i 1827 af Conrad Christian Hornung (1801-73) og Hans Peter Møller (1802-59). Firmaet lukkede i 1972.

Turistattraktionen i Skælskør er "**Sporvognen**" et veterantog, der kører på den gamle Skælskørbane fra Skælskør Havn til Tjæreborg på én time. Heller ikke her var vi heldige, den startede nemlig først sin sæson fra 1. juli.

Korsør er normalt bare en by, man futter igennem. Den er nævnt første gang 1241 som Corsøer, og blev i 1341 købstad.

Den gamle fæstning Tårnborg blev bygget af Valdemar I den Store (1131-82), der var søn af Ingeborg og Knud Lavard. Her har Korsør By- og Overfartsmuseum i dag til huse på 2. sal, hvor overfartens historie skildres.

Kongegården, der var købmandsgård og gæstgiveri, er Korsørs fornemste hus opført i 1761. I dag huser den en kunstsamling.

Forfatteren **Jens Baggesen** er født 15. feb. 1764 i Korsør, hvor der står en statue af ham. Han rejste i Tyskland og Schweiz hvor han blev gift, men konen døde. Så rejste han til Frankrig, hvor han igen blev gift. Jens Baggesen døde 3. okt. 1826 i Hamburg og ligger begravet i Kiel, hvor han var professor.

I **Storebælt Udstillingscenter** kan man se, hvordan broen blev til. I 1998 har hele Danmarks befolkning dvs. 5 mio. passeret broen, og det endda kun på vejforbindelsen. Afstanden mellem Fyn og Sjælland blev dengang pludselig én time kortere. Se omtale af broen i Storebælt i Cykelhøjde.

Korsør Nor kaldes for Danmarks største indvand. I kommunen bor der 21.000 indbyggere heraf de 17.000 i byen.

Turen går nu østover ind mod Slagelse. Det første, der fanger vores interesse nok til at stoppe, er **Halkevad Mindelund**. Ophavsmanden til stedet synes at være møller Johs. Krogh Rasmussen. I den lille skov står der flere mindsten af normal størrelse, men så er der en kæmpe mindsten med en vogtende løve på toppen, den er rejst 9. juni 1881 for Frederik VII junigrundlovens giver.

Vi cykler øst om **Slagelse**, i byens udkant viser et skilt vej til Antvorskov Kasserne. Der er også noget der hedder Antvorskov Kloster et Johanniterkloster. Det var her Hans Tavsens var munk, før han blev reformator. Ham den lille plovdreng mødte vi også på vores cykeltur sidste år ved Birkende på Fyn. Af klostret kan i dag kun ses ruinerne.

Mellem Korsør og Slagelse ved Hejninge ligger **Trælleborg**. En vikingeborg fra en tid hvor det eneste skriftlige der findes, er runestenene. Vikingetiden er det samme som yngre jernalder, den går fra 793-1066, og det er kun i vikingernes hjemlande, deres ugeringer fremstår i et lidt romantisk skær. De var med deres ekstrem voldelige fremfærd særdeles frygtede, hvor de kom frem.

Vikingeborgen er anlagt mellem Tudeå og Vårby Å, hvor de forenes i Næsby Å, der løber ud i Pine Mølle og derfra videre til Storebælt. Åerne er med til at danne et naturligt værn for borgen. Opførelsen er sket i 980 sandsynligvis af Harald Blaatand, tidsangivelse er fastsat efter kulstof-14-metoden, der er den mest sikre dateringsmetode. Trælleborg blev fundet i 1934 og udgravet i årene frem til 1942. På stedet fandt man også spor efter en befæstet samlingsplads fra yngre stenalder dvs. 3.000 f.Kr. Før vikingerne overtog pladsen, har der også ligget en storgård på stedet.

Volden var 17 m tyk, forstærket med tømmer vejen rundt og har nærmest lignet en kæmpe trækasse. I hver verdenshjørne var der en oplukkelig port. Indenfor voldene var diameteren 137 m. Udenfor voldene fandtes der foruden åerne en 17 m bred og 4 m dyb voldgrav. Så det har ikke været let at indtage borgen. Forborgen udenfor voldene bestod af 15 huse, indenfor var der 16 huse a 100 fods længde med ildsted i midten af beboelseshusene. Tømmeret til byggeriet har krævet 8000 store ege eller ca. 80 ha skov.

På gravpladsen udenfor voldene fandt man 157 begravede, hvoraf den ældste har været 55 år. Det var en høj alder, for ikke mange blev dengang over 40 år.

Borgen har været beboet af ca. 500 mennesker, hvoraf de fleste var mænd. Den har primært været beregnet til træning af vikingehæren, og forsvar mod indtrængende fjender, men man har dog også drevet håndværk, landbrug og handel. Hele borgen brændte omkring år 1000, så det er ikke mange år, man har haft glæde af den.

I bygningerne ved borganlægget er der udover den store parkeringsplads, salgsboder, et lille cafeteria der frister os med is, og lokaler der er indrettet til museum. Udenfor er der bygget en tro kopi af datidens vikingehuse, og der er aktiviteter i form af bål, hvor man kan bage brød og bueskydning med vejledning af en "viking." Vi prøver selvfølgelig det hele.

Flere tilsvarende vikingeborge er fundet i Danmark. Nonnebakken i Odense, Fyrkat i Hobro og den største af dem alle Aggersborg nord for Løgstør på vendsysselsiden, den har en diameter på 240 m, 48 langhuse og har været beboet af 1500 mennesker.

Også i Skåne ligger der et tilsvarende Trælleborg, den blev opdaget i 1990 nær byen Trælleborg.

Kun 6 km nord for Trælleborg finder vi byen **Kirke Stillinge**. Og kirken er spændende, den er fra 1100-tallet og som sådan sognets ældste hus. Dengang har den tilhørt Antvorskov Kloster. I 1684 fik ejeren af Brorupgaard kaldsret til kirken, og da Brorupgaard i 1740 blev solgt til selveste **Ludvig Holberg**, ja, så overtog han altså også Stillinge Kirke, der jo har givet navn til byen. Ved Holbergs død i 1754 arvede Sorø Akademi kirken, som så meget andet af den hovedrige Holbergs efterladenskaber. Holberg har et museum på Tersløsegaard ved Dianalund nord for Sorø. Det er et meget spændende museum, som vi varmt kan

anbefale, ikke mindst fordi stedet har en dygtig og levende fortæller. Holberg var jo en særdeles begavet og meget spændende person - - - - nej, den går ikke "*Granberg*," Holberg er en *meget, meget* lang historie, den vil jeg skåne dig for denne gang. - - - Ja, - - - selv tak. Først i 1935 overgik Stillinge Kirke til selveje. Kirken er smuk og harmonisk med dejlige **kalkmalerier**. Altertavlen er fra 1602, men enkeltheder i den kan dateres til 1480. Graveren er i færd med at pynte kirken op med blomster til et forestående bryllup. Vi får os en lille hyggelig fagsnak, mens hans uundværlige pibe, så vidt det ses uden ild, hænger i den venstre mundvig, fortæller han om musik- og sangarrangementer, om torsdagsaftengudstjenester med efterfølgende foredrag i forsamlingshuset, som de sommeren igennem arrangerer ikke mindst for områdets mange sommerhusbeboere. Så spørger jeg til en runesten, jeg fandt på kirkegården, men den ved han desværre ikke noget om, underligt synes jeg. Men se, så kommer hans **gravermedhjælper**, og *han* ved en masse, - - - det gør den slags. Se det var en vikingeofter fra Nordsjælland, der havde sat runestenen over sin kone og datter. Og det morsomme er, at der den dag i dag af og til lægges blomster ved runestenen af officerens efterkommere. I våbenhuset ligger forskellige brochurer, bl.a. én der fortæller, hvordan man skal forholde sig til det at fotografere netop i denne kirke. Udvendig virker kirken endnu større end den er, nok fordi den ligger højt i forhold til det omkringliggende byggeri, hvad de fleste kirker for øvrigt gør. Kirkegården er ren og fin, og gangene sirligt revet til det forestående bryllup. Ved siden af kirkegården ligger præstegården, med en stor og velfriseret have, der også holdes af graveren. Han var dog noget utilfreds med, at menighedsrådet truede med at tage dette arbejde fra ham, de mente, præsten godt selv kunne klare havearbejdet, noget graveren bestemt ikke var enig i. Men hvem ved, ved Guds hjælp går det måske alligevel.

Der står en mindesten i Kirke Stillinge af **Zakarias Nielsen**, en forfatter der er født her 5. juni 1844. Hans debutroman med den forslidte titel "*Nye tider*" udkom 1871, "*Mågen*" i 1889 og "*Minder og spredte træk af mit liv*" i 1905. Hans romaner, kan vi læse, er folkelivsbilleder med problemer. Zakarias Nielsen døde 11. nov. 1922

Vi cykler nu mod havet, der her hedder **Musholm Bugt** og har sit navn efter den lille ø Musholm. Ved Stillinge Strand lugter vi saltvandet, og nærmer os vores "*base*" ved Drøsselbjerg, her lugter vi **boller i karry** og rødvin, efterfulgt af "*godnathistorie*", "*Rummikub*," "*Trivial Pursuit*" og kaffe med lidt sødt til.

Det er et attraktivt sommerhusområde, der strækker sig over det meste af Musholm Bugt fra Halskov i syd til Reersø i nord.

Næste trip går nordpå, stadig i Musholm Bugt besøger vi den hyggelige lille by Mullerup Havn. Dernæst gælder det halvøen **Reersø** med Post- og Telegrafvæsenets radiostation, der blev taget i brug i 1964. Reersø By er meget charmerende med kirke, kro, gamle huse og en lille fiskerihavn. Kun 7-8 km ind fra kysten ligger Gørlev, den har et par seværdigheder, men vi vælger at springe over, for vi skal nå langt i dag. Normalt er vi "*pedalfolk*" ellers ikke så "*pivede*."

Det, vi ikke fik at se, var Gørlev Kirke, hvor man i 1921 fandt en runesten, der nu skulle stå i våbenhuset. Inskriptionen lyder:

"Thjodvi rejste denne sten efter Odinkar"

Derefter følger **futharken**, ja, det står der "*huleme*." Futharken - hvad søren er det for en størrelse? Fat i Lademann: Futhark er oldnordisk og betyder runealfabetets seks første

bogstaver, som er f, u, et tegn der ikke findes på min Pc'er, lignende et p med en streg over, og a, r, k. Borer man lidt dybere, findes der både ældre futhark og yngre futhark med 16 tegn, jeg borer ikke dybere, det er mer end rigeligt. Efter futharken står der:

“Brug kumlet (mindesmærket) vel! Jeg satte runerne ret - Gunne, Armund”

I 1964 fandt man endnu en runesten ved kirken.

Gørlevs anden seværdighed er et museum for tegneserier. Vi lader morskaben ligge til et evt. senere besøg.

På vejen nordover følger vi **Jammerland Bugt**, som vandet hedder mellem Reersø og Asnæs. Asnæs er en meget lang halvø ud i Storebælt overvejende dækket af skov, på vejen herud ser vi flere gange rådyr. Helt ude på spidsen er der en dejlig stille natur med et flot udsyn over Kalundborg Fjord, hvor vi ser færgen på vej mod Århus, eller er det måske mod Kolby Kås på Samsø. Langs stranden vokser der utrolig mange bjørneklo, de er bestemt meget flotte, men nok ikke så populære.

En 3-4 km syd for Kalundborg kommer vi til **Lerchenborg**, et slot med ridebane, avlsbygninger, park og selvfølgelig - havde jeg nær sagt - en mindestue indrettet i 1958 for, ja, hvem tror du - H.C. Andersen. Slottet er opført i barok stil i 1743-45, men der er kun adgang til slottet efter nærmere aftale, - det har vi ikke. Men det er tilladt med en vandretur i parken, der er anlagt i fransk stil. Vi er ganske enige om, at parken ikke er særlig velfriseret, men med en billetpris på 0 kr. er der jo ikke meget at gøre godt med. Da vinduerne ser lidt *“malehungrige”* ud, får vi os en snak om, hvad det vil koste af tid for at male slottets vinduer. Alene hovedbygningen ud til haven har 51 vinduer, så bagsiden har vel ca. det samme, og så er der sidebygningerne. Mindst 150 vinduer vurderer vi, og de er meget store. Hanne kan male to vinduer på én dag, mener hun, jeg kan male ét vindue på to dage. Ikke overraskende for hun når altid en masse. Dog tror jeg bestemt, hun har glemt, at de først skal *skræbes*, og det er bestemt en sej omgang.

Slottet blev i 1703 købt af Carl greve Ahlefeldt, der i 1742 solgte det til Christian Lerche. Han var en flittig og dygtig mand, der nåede langt i vort land, ryttergeneral, overkrigskommissær og gehejmeråd, han blev i 1751 optaget som greve. På Lerchenborgs jorder er der ikke mindre end 72 oldtidshøje. Med kun én km's afstand ligger Asnæsværket og Esso-olieraffinaderiet hver for sig enorme bygninger, der bestemt ikke pynter på det ellers så smukke slot. Godskomplekset var meget omfattende Kalundborg Ladegaard, Østrupgaard, det der i 1754 fik navnet Lerchenborg, Birkendegaard, Vesterbygaard, Avnsøgaard, Astrup og Davrup. Det samlede areal var på 5.273 tdr. hartkorn, kun overgået i Danmark af Frijsenborg. Hartkorn var det gamle danske mål for en jordejendoms værdi. Den afhang ikke kun af areal, men også af jordens beskaffenhed. 1 tønne hartkorn = 8 skæpper = 32 fjerdingkar = 96 album. I en af slottets avlsbygninger er der en sælgende kunstudstilling, trods det alt er til salg, er entreen 30 kr. Til gengæld køber vi ikke noget.

Kalundborg er en by på 13.000 indbyggere i kommunen er der 20.000. Det er en gammel by med den særprægede Vor Frue Kirke på toppen af byen. Kirken er bygget i 1170 i teglsten af Esbern Snare. Det er også ham, der betragtes som byens grundlægger. Kirken er en af de mærkeligste kirker i hele Norden med fire ottekantede tårne i hver sin korsarm og i midten det 44 m høje firkantede Marietårn, der bæres af fire granitsøjler. Marietårnet sank i grus under et uvejr i 1827, og blev først genrejst i 1877. Meget utraditionel er byggeriet og meget

overraskende, for vi havde forventet at finde et stort kirkerum i den dominerende store bygning, men kirkerummet er næppe større end i en ganske almindelig landsbykirke. I kirkegårdsmurens NV-hjørne er der omkring år 1400 bygget en præstebolig, senere er den anvendt til rektorbolig, fattigskole og nu til ligkapel. I det modsatte hjørne er der også omkring 1400 opført en tiendelade, den er senere anvendt til latinskole, og i 1973 ombygget til menighedshus kaldet "*Kirkeladen*."

På gågaden i Kalundborg fristes vi af en **pizza**, suppleret med øl og vand. Som turister må vi jo huske **hviletidsbestemmelserne**. Samtidig studerer vi folkelivet i Kalundborg. Der er tykke og tynde, høje og lave, hjulbenede og kalveknæede, lidt til gården og meget til gaden, kort sagt lidt for enhver smag. Længe leve forskelligheden.

Fra historien kender vi **Kalundborg Slot**, bygget i 1170 også af Esbern Snare. Det var her Christian II sad fra 1549 sine sidste 10 år, til han døde 25. jan. 1559. Tidligere havde han fra 1532 siddet 17 år i Blåtårn på Sønderborg Slot, bevogtet af 140 mand. En grim skæbne, ja, men han var vist selv ude om det.

Kalundborg Slot blev ødelagt i 1658, så vi ser kun ruinrester.

Kalundborg, der blev købstad allerede i 1270, er rig på gamle stræder, smøger, spændende huse fra middelalderen og **bindingsværkshuse**. Vi ser en mindsten med teksten:

"1864-1920 Atter det skilte bøjer sig sammen."

Lidt ejendommeligt, og måske er det helt tilfældigt, men det er faktisk første gang, vi her på sjællandsturen ser en sten, der minder os om slesvigkrigene og genforeningen. På en tidligere cykeltur i det jyske "*Hærvejen i cykelhøjde*" var der næppe en flække uden en markering om krigen og genforeningen. Det kan måske tænkes, at alvoren dengang aldrig gik op for sjællænderne. I hvert fald ville regeringen i København ikke se kendsgerningerne i øjnene, man overhørte totalt de mange advarsler, og stolede blindt på vort uindtagelige "*Danevirke*."

På den lille halvø Gisseløre, der i dag ligger næsten midt i byen, har vi den navnkundige **Kalundborg Radiofonistation**.

"*Pedalfolket*" er nu på vej sydøstover mod **Rørby**, hvor vi konstaterer, at kirken er under restaurering. Der er en udvendig dør i tårnet, der fører op til kirkeklokken, selvfølgelig prøver vi den. Udsigten er flot, og i det fjerne skimter vi skorstene i Kalundborg.

Om Rørby står der, at den er kendt for sine **megalit-grave**, og hvad "*hulen*" er så det? Igen fat i Lademann megalitgrav er en storstensgrav, hvoraf den bedst kendte nok er Stonehenge i Sydengland. Omkring Rørby er der 10 store langdysser og flere jættestuer, derfor denne for mig fremmedartede benævnelse.

Næste stop er **Ubby Kirke** med sin flot udskårne altertavle i træ dateret 1677. Graveren går og roder i jorden, og da vi er lidt i tvivl om, hvilken vej vi skal følge for at nå næste mål, som er godset Vesterbygaard, så spørger vi ham. Det er åbenbart for stor en opgave for den stakkels mand, han siger en masse om afstande i m og km, om højre og venstre, om syd, nord, øst og vest, om en blød kurve og et skarpt sving, om op ad bakken og ned ad bakke, om en vis herre og hans pumpestok. Det er en stor skam, hans gravermedhjælper ikke er der, han havde sikkert bedre kunnet forklare sig. Men vi siger da høflig graveren tak for hjælpen, mens vi

tænker, “*Vor Herre bevar os*”, vi er jo da på indviet jord. Og så cykler vi efter vort eget hoved og kortet en anelse mod NØ. Ganske rigtig kort efter når vi godset Vesterbygaard, som vi godt vil se. Da vi kommer til godset, ser vi, at flaget er på halvt, så vi nøjes med diskret at skule ind i gården og haster straks videre mod Jordløse. Den lille omvej kunne vi ha’ sparet.

Foran os ligger **Tissø**, et ejendommeligt navn til den 13,3 km² store sø der er Danmarks fjerde største. Jeg husker fra min skoletid, at der altid blev en fnisen i skolestuen, når lærer Jensen sagde ordet Tissø. Og var det en af os andre, der var så uheldig, at skulle høres i de danske søer, vise dem på kortet og højt udtale navnet. Uha, hvor sveden kom frem på panden, genert og med et bly blik i gulvet kom det stille, meget stille TISSØ, og de andre fnisede højt. Vi var ikke så frie i vort ordvalg som børnene i dag, godt det samme. Om navnet har noget med søens facon at gøre, aner jeg ikke, men efter at have kigget lidt på kortet var det måske ikke så usandsynlig. Vi cykler over Halleby Å og følger søens østlige bred. Det er en naturskøn vej, og vi fornemmer et meget rigt fugleliv omkring og ud over søen. Men set med cyklistøjne er vejen særdeles ubehagelig, ingen cykelsti, men meget trafik der suser én om ørerne, på den ret smalle vej.

Ved Tissøs sydøstlige hjørne ligger **Sæby Kirke** fra 1100-tallet. Altså ikke den Sæby vi kender bedre i Jylland. Da kirken er låst, må vi nøjes med at kigge ind ad ruderne, hvor vi skimter flotte kalkmalerier i loftet.

Nu går vejen østover forbi Ruds Vedby mod Tågerup. Målet er **Birkegårdens Haver**.

Birkegården blev i 1970 købt af Merry og Finn Sørensen som et husmandssted på 21 tdr. land. Nabogården på 35 tdr. land blev senere købt til.

Naturen her har været gavmild, idet den har foræret stedet et gennemløb af Bjørnevad Å.

I 1992 startede de med at lave deres egen flotte men private have. Det greb om sig, og i 1996 åbnedes haven med sin første sæson for betalende gæster. Haverne, for der er flere af dem, dækker 28.000 m² med plante- og blomsterpragt, startende om foråret med 16.000 tulipaner.

Den flotteste af haverne er den japansk inspirerede have på 10.000 m² med to søer, vandløb og vandfald, der harmonisk indrammes ikke blot af blomster, men også af skulpturer i japansk stil. Den dansk-engelske have på 7.000 m² ligner mere, det vi kender, den har sine plæner og meget velfriserede bede, sin sø med åkander, håndmedet bro over Bjørnevad Å og en legeplads er heller ikke glemt.

I bygningerne er der en stor butik med alskens herligheder i souvenir, brugskunst, lys, blomster, og en afdeling med Merry Sørensens eget håndmalede porcelæn, smagfuldt og smukt dekoreret. Et cafeteria med selskabslokaler, hvor der også kan holdes fester.

Landbruget med dyrehold drives sideløbende med haven, og det er de besøgende tilladt at gå i staldene. Børnebørnene er med på denne tur, og det var succes, ikke mindst fordi vi er så heldige, at der netop er født en kalv, og så får de lov at kravle ind i stien og kæle med en kun to dage gammel gedekid, se det er bare lykken. Vi får os en god snak med Finn Sørensen, der er i færd med at rengøre stalden og fodre dyrene. Han er god til at snakke med børnene om dyrene, og overfor os andre indrømmer han, at det har været et meget stort stykke arbejde at anlægge haverne, indrette bygningerne og nå dertil hvor de er i dag. Men han pointerer kraftigt, alt er selvfinansierende, de har ikke fået én krone i tilskud hverken fra fonde eller fra det offentlige.

I det hele taget var besøget en fredfyldt og god oplevelse, haverne var særdeles velholdte. Den samme orden herskede i butikken og staldene.

En slags festmiddag har vi lagt op til, det hører ligesom til, at man i hvert fald en enkelt gang i sin ferie skal ud og spise med kniv og gaffel. Vi har valgt "**Strandens Bøfhus,**" der ligger på Stillinge Strand. Menukortet blev nøje studeret, og bestillingerne løb ind som beef bearnaise, pebersteak og kalvesteak, men tænk børnene sagde røde pølser, forstå det hvem der kan, men hovedsagen var, at vi alle var godt tilfredse med det bestilte. Til herlighederne hører naturligvis rødvin og colaer.

Kredsen er sluttet, sjællandsturen er ved at være til ende. Vi skal igen hjem til "**fædrelandet.**" Ugens oplevelser skal nu have tid til at bundfældes, hvad enten de har været serveret fra cykel, bil eller på gåben. Om det var på Stevns, Masnedø, Stignæs eller Asnæs. Om det var solooplevelser eller i familiens skød. Nogle af oplevelserne vil blive husket for livet, andre vil være glemt i morgen, - sådan er det. Forhåbentlig vil denne historie være med til at holde erindringerne i live.

Det skrevne om turen her fortæller ganske meget mere, end det skrevne gjorde på runestenene for 1000 år siden.

"Brug kumlet vel! Jeg satte runerne ret - Frede"

Tidligere udgivelser:

- 1980 Andorra
 1987 Arnold - novelle
 1990 Thailand på godt og ondt
 1991 Sydamerika Chile - Brasilien
 1992 "Jambo" Kenya - du forunderlige land
 1993 Barnløshed - adoption
 1994 En lille bid af tilskudssamfundet: "Jeg løfter røret"
 1994 Tidsskildrer. Kronologisk leksika. Ajourføres løbende
 1994 Leksikassen. Ord jeg er ramlet i uden til fulde at forstå. Ajourføres løbende
 1995 De Slesvigske Krige
 1995 Østeuropa i forandring
 1995 Colombia - smuk og mangfoldig
 1996 Hærvejens historie - i cykelhøjde
 1996 Øretæver i tilværelsen
 1996 Æseløre - litteraturanmeldelser. Ajourføres løbende
 1997 En dag i 1997
 1997 Budapest & Ungarn - i efterårsdragt
 1997 Lolland-Falster & Møn - i cykelhøjde
 1997 Ego - det bevidste jeg
 1998 En lille stump af det mægtige Kina
 1998 Storebælt - i cykelhøjde
 1999 Skt. Petersborg - paladsernes by bygget på sumpen
 1999 Sjælland Stevns - Masnedø - Asnæs - i cykelhøjde
 1999 Et eventyr om julenissens morgensvømmetur
 2000 Madeira - en blomstrende ø
 2000 Rom - Den evige Stad
 2001 En lille stump af Himalaya - verdens tag
 2001 Samos - en ferieø for alle
 2001 Samsø - i cykelhøjde
 2002 Limfjorden øst - i cykelhøjde
 2002 Vest Stadil Fjord - i cykelhøjde
 2002 Wien - musikkens by
 2002 Mozart - hvordan var han egentlig?
 2002 Egypten - Nilens gave
 2003 Steen Steensen Blicher - hvordan var han egentlig? (Redigeret 2010)
 2003 Vietnam - Østens smukke, venlige land i forandring
 2003 Limfjorden vest - i cykelhøjde
 2004 Grænselandet - i cykelhøjde
 2005 H.C. Andersen - hvordan var han egentlig?
 2005 Mexicos - Store Riger
 2005 Sjælland nord - i cykelhøjde
 2005 Paris - byernes by
 2006 IKA MARKED - gennem 27 år
 2006 Skal vi hejse Dannebrog, eller skal vi brænde det?
 2006 Hven - i cykelhøjde
 2006 Sydøst og Det Fynske Øhav - i cykelhøjde
 2006 Bulgarien - et smukt og alsidigt land
 2006 Sydafrika - en regnbuenation
 2007 Søren Aabye Kierkegaard - hvordan var han egentlig?
 2007 Kaj Munk - hvordan var han egentlig?
 2007 Vendsyssel - i cykelhøjde
 2007 N.F.S. Grundtvig - hvordan var han egentlig?
 2007 Cornwall - den sydvestlige del af England
 2008 Læsø "Kattegats Perle" - i cykelhøjde
 2008 Ti Radioforedrag - fra The Big Bang til år 1380
 2009 Ti Radioforedrag - fra år 1380 til år 1682
 2009 Chile - det lange land i ly af Andesbjergene Peru - inkaernes land
 2009 Lissabon - en smuk og alsidig by
 Frede Lauritsen - Herningvej 7B ^{1.1.} 6950 Ringkjøbing Tf: 97 32 15 32
 fredelau@webspeed.dk